

CRUCIADELE

CARACTERUL ȘI CAUZELE CRUCIADELOR

Fenomenele cruciadei nu erau noi "ci rezultatele unui ansamblu de idei și de practici îndelung meditate în decursul secolelor precedente". Operațiuni militare de cea mai mare anvergură pe care le-a întreprins Occidentul medieval, cruciadele au constituit și sub alte raporturi un moment semnificativ în istoria civilizației. Considerate mult timp (până către anul 1806) exclusive sub aspectul lor religios, în realitate aceste expediții au avut drept cauze (și rezultate) elemente de natură diferite: economice, sociale, politice și morale, deși au fost mobilizate și s-au desfășurat sub lozinca "războiul sfânt" de eliberare a Ierusalimului și a "Sfântului Mormânt" de sub ocupația păgânilor musulmani.

Înca din primele secole ale creștinismului, numele Ierusalimului a fost încărcat cu interpretări simbolice și alegorice: "Atunci, Ierusalimul ceresc care reprezenta Paradisul, Biserica sfinților, cetatea pacii eterne, era opus Ierusalimului pamântesc, a cărui devastare de către romani la 40 de ani de la moartea lui Hristos a fost interpretată ca o pedeapsă dată locuitorilor săi care au crezut în Hristos" cum spunea P.A. Sigal.

Cruciadele au avut ca scop, timp de aproape patru secole, înlăturarea dominației Islamului. În acest sens un moment principal a fost lupta de Reconquista din Spania, așa numită "epopee bizantină" (în anii 1064, 1073, 1088) văzută de papalitate ca un "război sfânt" și care se încheie la începutul secolului al XIII-lea.

Nici unul dintre aceste precedente nu au constituit premise necesare ale cruciadelor. Pe de o parte rezultatele obținute atunci au fost serios compromise când pe la mijlocul secolului al XI-lea conducerea spirituală și politică trece de la arabi la turcii seldjucizi.

Biserica era interesată să ia inițiativa organizării unei mari expediții militare. Printre altele, spera ca după schisma declarată în anul 1054, să-și refacă influența și să-și subordoneze biserica orientală. Biserica mai conta și pe sprijinul material și eventual militar pe care corpul expediționar al cruciaților l-ar fi primit din partea Bizanțului.

Mulți dintre cavalerii care porneau în cruciadă își dăruiau bunurile bisericii sau le lăsau în grija acesteia. Obiectivul declarat al papalității organizând o cruciadă era acela de a da posibilitatea pelerinilor să viziteze Sfântul Mormânt și de a-l elibera de sub stăpânirea "păgânilor".

Dar pe lângă interesele papalității și pe lângă starea de spirit creată în rândul mulțimilor, au mai acționat și interesele profane, pur practice, în afara unor considerente de ordin religios-mistic.

Regii și marii baroni feudali urmăreau ca prin participarea la cruciade, să-și sporească posesiunile și să-și consolideze influența politico-militară.

Negustorii marilor orașe din Occident erau și ei interesați să-i elimine pe rivalii

lor bizantini. Garanția le-o ofereau expedițiile cruciaților , pe care aveau interesul să-i ajute punându-le la dispoziție bani,alimente și corăbii de transport.

Însă pentru marea masă de țărani, a pleca în cruciadă însemna lepădarea de sărăcie și grelele obligații feudale,de foamete și de numeroșii ani de secetă.Cei care porneau în cruciadă erau liberi să-și părăsescă stăpânii , erau scutiți de dări iar datoriile le erau amânate.

Predicând cruciada a doua Bernard de Clairvaux numea cruciada o penitență prin excelență , "o invenție minunată a lui Dumnezeu" prin care "divinitatea admitea în serviciul ei asasini,siluitori, adulterini,sperjururi și alți delicvenți de orice fel ; și prin acest mijloc ,al plecării în cruciadă,ea le oferea o ocazie de salvare."

Plecarea în cruciadă era de obicei fixată pentru jumătatea lunii august,după strângerea recoltei și asigurarea proviziilor necesare pentru lungul drum spre Țara Sfântă.

"Nimic nu era mai înduioșător decât acești bieți oameni care și-au potcovit boii precum caii și i-au înjugat la căruțe cu doua roți pe care au încărcat sărăcăcioasele lor bagaje și copiii lor cei mici."scrie cronicarul timpului Guibert de Nogent.

Itinerarul clasic al cruciaților pe uscat trecea din Occident de-a lungul Rinului și a Dunării,traversa Câmpia Panonică,apoi regiunea balcanică,trecând prin Belgrad, Sofia,Adrianopol, până la Țarmul Bosforului ; apoi din Constantinopol treceau în Asia Mică până ajungeau la Ierusalim.

Traseul era lung,iar drumul până la Constantinopol dura cel puțin patru luni și jumătate,motivul fiind mijloacele de transport precare ,drumurile prost întreținute,dificultatea traversării munților și a văilor mlăștinoase.

Din toate aceste motive itinerariile maritime erau net preferabile celor terestre. De aceea,încă din anul 1099 ,orașul Pisa echipeaza 120 de corăbii pentru a participa la prima cruciadă,sub ordinele episcopului său.

În anul următor venețienii trimit o flotă de 10 corăbii cu cruciați ,iar în anul 1122 o altă flotă de numai puțin 300 nave sub comanda dogelui .Pe aceste nave cruciaștii călătoreu într-o înghesuială de neînchipuit "uneori numărul lor trecea de 1000 pe o singură corabie."

Cruciații trebuiau să ducă lupte și pe mare,când corabia lor era atacată de pirați, alteori pe uscat luau parte la bătăliile pentru cucerirea vreunui port musulman.

La toate acestea se mai putea adăuga și bolile teribile care nu îi cruțau nici pe conducătorii cruciadelor;Sfântul Ludovic a murit de ciumă iar Baudoin IV, regale Ierusalimului a murit de lepră la 24 de ani.

Cruciada I (1096-1099)

Prima cruciadă s-a desfășurat în două mari etape:

Prima etapă;așa numita "cruciada săracilor" condusă de Petre Eremitul (un călugăr din Amiens)și Gauthier-sans-Avoir (un nobil sărac).

Masele populare,conduse de Petru,împinse la disperare de mizerie s-au fanatizate de predicile ,promisiunile de perspectivele unei vieți mult visate,au traversat Germania, Ungaria, Bulgaria, jefuind orașele și satele prin care treceau ajungând astfel la Constantinopol unde s-au întâlnit cu Gauthier care conducea un alt grup, pornit din nordul Franței ,continuând să jefuiască suburbiile orașului.

Datorită dezordinei și a refuzului de a aștepta cruciații cavaleri, împăratul Alexios Comnen i-a transportat pe celălalt mal al Bosforului, unde 25000 de pelerini-cruciați au luat cu asalt Niceea, fiind însă masacrați de turci. Peste 3000 de supraviețuitori au fost salvați de flota bizantină și aduși la Constantinopol.

Mulțimi asemănătoare ca indisciplină și compoziție, conduse de Volkmar, ajung la Praga unde masacrează populația evreiească a orașului, fiind la rândul ei exterminată în Ungaria de locuitorii pe care încercau să îi jefuiască.

O altă bandă condusă de cavalerul-brigand Emich von Leisingen și-a inaugurat "cruciada" prădând și ucigând în masă populația de evrei din Mainz, Köln, Trier, Speyer, Worms pentru ca pe teritoriul Ungariei să fie exterminată și banda lui Emich. Aceste mișcări anahice de mase populare dezorganizate, numite uneori "cruciada săracilor" care prin acțiunile reprobabile au compromis ideea de cruciadă și care au sfârșit într-un mod lamentabil, nu au nimic în comun cu expedițiile feudalilor, care au urmat, bine organizate și metodic conduse.

A doua etapă; expediția cavalerilor grupați în patru armate feudale, bine organizate și echipate, conduse de ducele Godefroy de Bouillon, în prima armată; în a doua armată condusă de ducele Normndiei, Robert Courteheuse; a treia armată era condusă de Raymond de Saint-Gilles iar a patra condusă de contele Bohemond de Taranto.

În anul 1097 cavalerii au ajuns la Constantinopol, unde au încheiat o înțelegere cu Alexios Comnen, prin care se angajau să recunoască suzeranitatea împăratului în teritoriile cucerite de la turci. Cu mare greutate, cruciații au respins armata selgiucidă și au cucerit Niceea și Dorileea (mai-iulie 1097).

Antiohia a rezistat șapte luni, dar în cele din urmă a fost și ea ocupată (1098). Cruciații au trebuit să lupte cu musulmanii încă un an pentru a-și croi drum spre Ierusalim. Abia în anul 1099 orașul a căzut în mâinile lor.

În urma cuceririlor făcute, s-au creat mai multe formațiuni politice, conform sistemului politico-vasalic din Occident: regatul Ierusalimului, principatul Antiohiei, comitatele de Tripoli, Edessa, Jaffa, Ascalon, marchizatul de Tyr, senioriile Ramlah, Kerak, Sidon, Beiru. Organizarea lor este cunoscută din „Așezămintele Ierusalimului”, o culegere de norme juridice privind obligațiile și drepturile clasei feudale, care reprezintă expresia clasică a ordinii feudale. Pentru menținerea ordinii în rândul populației cucerite și pentru înlăturarea răscoalelor s-au înființat ordine militaro-călugărești: Ordinul Ioaniților și Templierilor, organizat la începutul secolului al XII-lea de călugării francezi și Ordinul german al teutonilor, spre sfârșitul aceluiași veac.

În orașele și teritoriile cucerite, seniorii occidentali păstrasera legile și obiceiurile populației băștinașe: administrația, poliția, justiția și religia indigenilor.

Se mulțumeau să încaseze taxele și impozitele convenite și să perceapă drepturile feudale. Regele și marii seniori mai încasau și numeroase taxe asupra circulației mărfurilor. Toate aceste venituri asigurau subzistența statelor din Orient.

Cu toate acestea cheltuielile mari pentru războaie, construcția sau întreținerea, refacerea marilor fortărețe nu ar fi putut fi acoperite fără ajutoarele primite din Occident prin intermediul bisericii, pelerinilor și al numeroaselor donații.

Marea majoritate a populației acestor state era formată din băștinași. O bună parte din contingentele furnizate cruciaților era recrutată din creștinii de aici.

Cheltuielile militare erau deci suportate în mare măsură de aceste state care

beneficiau și de veniturile asigurate de orașele lor cu vechi tradiții de foarte activă viață comercială.

În aceste condiții deși împrumuturile, taxele, coverzile erau grele datorită unei fiscalități corecte nu s-au semnalat printre băștinași acte de revoltă sau trădare împotriva statelor cruciaților.

Cruciadele a II-a (1147-1148) și a III-a (1190-1192)

Turcii nu au renunțat la teritoriile pierdute. Căpeteniile seldjucide, pe moment, au pus capăt rivalităților dintre ele și unindu-se au început contraofensiva, ajutate fiind de nemulțumirile din rândul populației supuse, care se răscoală în mai multe rânduri.

Cele două războaie purtate, în anii 1144-1146, între cruciați și seldjucizi au sfârșit cu recucerirea Edessei de către musulmani. Aceasta a fost cauza organizării celei de a doua cruciade (1147-1148) de către papa Eugen al III-lea. O armată franceză, condusă de regele Ludovic al VII-lea și o oaste germană, în frunte cu împăratul Conrad al III-lea, mergând pe urmele primilor cruciați, în vara anului 1148, au ajuns la Constantinopol, de unde, pe vase bizantine, puse la dispoziție de împăratul Manuel Comnenul, au trecut în Asia Mică. Aici cele două oștiri au fost risipite de turci, iar Ludovic și Conrad, cu resturi din armată, și-au sfârșit expediția ca simpli pelerini.

Cele patru decenii care au urmat au fost o perioadă în care negustorii genovezi, pisani și venețieni își disputau pretențiile și interesele în porturile apărute de cruciați. În tot acest timp turcii continuau ofensiva.

Sultanul Egiptului, Saladin, un militar și om politic capabil, a unit lumea musulmană sub conducerea sa și și-a îndreptat atacul împotriva Ierusalimului. În lupta de la Hittin (1187), în apropiere de lacul Tiberiada, sultanul l-a înfrânt pe regele Ierusalimului, Guy de Lusignac și a pus stăpânire pe oraș. Papa Clement al III-lea a lansat un nou apel de cruciadă, la care au răspuns regii Angliei și Franței - Richard Inimă de Leu și Filip al II-lea August - și împăratul Germaniei, Frederic I Barbarosa. În vara anului 1190 o armată uriașă, bine echipată, era gata de război. Filip al II-lea s-a îmbarcat cu oastea sa la Genova, iar Richard I, la Marsilia, în timp ce Frederic I lua drumul pe uscat. Primii doi suverani, abia plecați, au debarcat în Sicilia, unde au făcut un popas lung, de un an, fapt ce i-a permis împăratului german să ajungă primul în Asia Mică, unde a reușit să-l învingă pe sultanul de Iconium. Victoria, însă, nu a putut fi fructificată, deoarece Barbarosa a murit înecat pe când încerca să traverseze, călare, râul Cydnus.

Rămași fără conducător, cea mai mare parte din cruciați s-a împrăștiat "acești germani, odinioară atât de temuți, căzuse-ră atât de jos încât se lăsau prinși și vânduți pe un preț mic în târgurile de sclavi", numai un număr mic sub comanda ducelui Austriei, Leopold al V-lea, și-a continuat drumul, iar în anul 1191 cele trei armate se întâlneau în preajma Ierusalimului, după ce în drumul său Richard cucerise insula Cipru și o cedase lui Guy de Lusignan. Singura acțiune comună a armatelor cruciade a fost participarea la asediul Acrei, început în anul 1189, intervenția lor determinând, în mare măsură, capitularea orașului (13 iulie 1191). După acest succes au început neînțelegerile din tabăra cruciaților, ele obligând pe cei trei conducători să abandoneze expediția.

"Această a treia cruciadă se va prezenta chiar de la început ca o întreprindere internațională, în care nici unul nu era, în fond, direct interesat de succesul comun în care fiecare îl supraveghea pe vecinul său, se gândea la politica europeană și nu

acorda afacerilor Siriei decât o atenție de conveniență ."(P.Grousset)

Cruciada a IV-a (1202-1204)

Cruciada a IV-a este legată de numele puternicului pontif Inocențiu al III-lea și de politica sa de a-și impune supremația asupra întregii lumi creștine, occidentale și orientale. În anul 1190 papa a început predicarea cruciadei, dar armata se aduna greu.

La începutul secolului al XIII-lea cruciadele își pierduseră baza populară, între cruciada populară și cea aristocratică distanța se adâncise, păturile sărace nu mai aveau încredere în acțiunile nobililor, de aceea, cruciada a IV-a a însemnat o abatere fătășă de la scopul de cruciadă. Mai întâi, pentru că expediția a fost plănuțit împotriva Egiptului, centrul unității musulmane, și nu ca o acțiune de cucerire directă a Ierusalimului. Cruciații începuseră tratativele cu Veneția, pentru transportarea unei armate. Întrucât suma stabilită nu putea fi achitată, venețienii nu au acceptat să-i transporte decât cu condiția ca, cruciații să cucerească mai întâi orașul creștin Zora, de pe coasta dalmațiană, rivalul comercial al Veneției. Cruciații au cucerit Zara în anul 1202.

Al doilea act de deviere a expediției cruciaților a fost propunerea susținută de venețieni de a-l ajuta pe împăratul bizantin detronat, Isac II să-și recapete tronul. Papa dezaprobă asaltarea unui oraș creștin, dar dogele Enrico Dandolo susține ideea; în loc de a-i transporta pe cruciați în Egipt (cu care venețienii întrețineau excelente relații comerciale) prefera să-și consolideze poziția amenințată de concurența comercială a Pisei și Genovei, obținând un punct comercial de importanță decisivă cum era Constantinopolul.

În luna octombrie a anului 1202, cruciații, îmbarcați pe vase venețiene, au sosit la Constantinopol, au cucerit orașul și au reînscăunat pe Isac al II-lea Anghelos, căruia apoi i-au pretins despăgubiri bănești pentru ajutorul dat. Cum bazileul nu a putut achita suma cerută, în 12 aprilie anul 1204 cruciații au dat din nou asalt capitalei, au cucerit-o și au luat-o în stăpânire.

Consecința cruciadei a IV-a a fost desființarea Imperiului bizantin și împărțirea lui în mai multe state: Imperiul Latin de Răsărit, împărat fiind ales Balduin de Flandra, Niceea, Epirul și Trapezuntul. Veneția, dat fiind contribuția pe care o adusese în această expediție, primea privilegii comerciale și stăpâniri teritoriale întinse.

Imperiul bizantin a fost restaurat în anul 1261, dar el nu și-a mai găsit vitalitatea din trecut. Cruciada a IV-a, prin efectele ei, a contribuit la eșecul final al cruciadelor.

Urmările și importanța cruciadelor

După două secole de la data primei cruciade se poate constata că nici unul din cele trei scopuri, pe care și le propuseseră aceste expediții nu au fost atinse.

Primul scop: cucerirea și stăpânirea Ierusalimului. Cruciadele care la început au afișat un scop nobil, au încurajat și dat naștere la numeroase acte de banditism, de violență, de masacrare a unei populații pașnice de evrei din Occident și musulmani din Orient.

Al doilea scop urmărit de cruciadă era, unirea tuturor creștinilor contra "necredincioșilor" și a musulmanilor. În realitate, cele două secole ale cruciadelor au însemnat o perioadă de rivalități, conflicte, animozități între laici și ecleziastici, cavaleri și săraci, cruciați de diferite naționalități.

Al treilea scop era ajutorarea de către cruciați a Imperiului Bizantin, permanent atacat și amenințat de forțele musulmanilor.

La sfârșitul secolului al XII-lea, Ibn Zubair musulman din Spania pornit în pelerinaj la Mecca, constă conviețuirea celor două comunități:

"Creștinii îi pun pe musulmani, pe teritoriul lor să plătească o taxă aplicată cu cea mai desăvârșită bună-credință. La rândul lor negustorii creștini, plătesc, pe teritoriul musulman, taxe pentru mărfurile lor; înțelegerea dintre ei este perfectă, echitatea este respectată de toți în orice împrejurare."

Dar această bună conviețuire de două veacuri nu a dus și la schimburi culturale consistente. Urmările cruciadelor asupra vieții occidentale au fost de semne diferite: pozitive și negative. Cu toate câștigurile sale materiale, Biserica a pierdut mai mult decât a câștigat, atât din prestigiu cât și din priza sa asupra maselor.

Sub raport economic, pentru lumea occidentală rezultatele au fost pozitive; în primul rând prin monopolizarea căilor comerciale din Marea Mediterană, cât și prin intensificarea schimburilor cu Orientul. Ceea ce însă nu trebuie exagerat; căci nu Siria și Palestina erau punctele spre care porneau drumurile importante ale Occidentului; iar volumul mare de afaceri comerciale se găsea pe alte căi decât cele deschise de cruciade. Este adevărat că Veneția, Genova, Pisa au realizat cu această ocazie profituri enorme. Nici avantajele de ordin cultural nu au rezultat de pe urma cruciaților. În Occident, plecarea cavalerilor în cruciade a adus țăranilor și orășenilor perioade de relativă pace și liniște; iar absența, în acest timp, a elementelor feudale turbulente a dat posibilitatea unor monarhi să se consolideze și să continue procesul de centralizare politică. Chiar și cu aceste urmări bilanțul cruciadelor este aproape negativ.

Un sirventes al trubadurilor gascon Marcabru face aluzie la eșecul cruciadei din anul 1147; iar celebrul trubadur provensal Guillaume IX, ducele Aquitaniei, se referă foarte rar la aventura sa, lipsită de glorie, de cruciat, și numai pentru a deplânge nenorocirile cruciaților.....